

شناسایی نقش میانجی تک والد بودن در رابطه با استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی و اشتیاق تحصیلی در دانش آموزان دختر متوسطه

سعیده سادات میرعالی^۱، محمدرضا بلیاد^۲، سیده نصیبه میرعالی^۳

^۱ کارشناس ارشد روانشناسی تربیتی (نویسنده مسئول)

^۲ مدیر گروه علوم تربیتی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج، ایران.

^۳ کارشناس ارشد روانشناسی تربیتی

چکیده

هدف: این پژوهش با هدف شناسایی نقش میانجی تک والد بودن در رابطه با استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی و اشتیاق تحصیلی در دانش آموزان دختر متوسطه شهر کرج بود. **روش:** از حیث هدف، بنیادی، توصیفی – همبستگی است. جامعه آماری شامل، کلیه دانش آموزان دختر تک والد دوره متوسطه که در شهر کرج مشغول به تحصیل بودند. حجم نمونه تعداد ۱۰۰ دانش آموز بود که به صورت نمونه گیری خوشه ای تصادفی انتخاب شدند. **ابزارها:** پرسشنامه ی اشتیاق به تحصیل فردریکز و همکاران (۲۰۰۴)، پرسشنامه های محقق ساخته؛ نقش تک والد بودن و شبکه های اجتماعی مجازی، که آلفای کرونباخ آن متغیرها به ترتیب (۰/۷۲۱)، (۰/۶۷۹) و (۰/۷۶۹) است. **شیوه آماری:** ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون چند متغیری بود و تجزیه و تحلیل داده ها با استفاده از نرم افزار SPSS ۱۹ صورت گرفته است. **نتایج:** یافته ها بیان می کند که نقش میانجی تک والد بودن در رابطه با استفاده از شبکه اجتماعی مجازی معنادار، منفی و معکوس است و سطح معناداری در خصوص نقش میانجی تک والد بودن در رابطه با اشتیاق تحصیلی، توسط دانش آموزان دختر تک والد گزارش نشد.

واژه های کلیدی: اشتیاق تحصیلی، تک والدی، شبکه های اجتماعی مجازی

مقدمه

خانواده یکی از محوری ترین محیط های تربیتی است که در حفظ سلامت روانی، اجتماعی و جسمانی فرد نقش بسزایی دارد. شرایط روانی خانواده مانند روابط عاطفی والدین نسبت به فرزندان، فرزندان نسبت به یکدیگر و والدین نسبت به هم در ایجاد سازگاری و سلامت روانی، رشد مهارت های اجتماعی و پیشرفت و موفقیت تحصیلی و شغلی فرزندان نقش تسهیل کننده یا بازدارنده دارد. در این سامانه تربیتی، والدین نقش اساسی و سرنوشت سازی در زندگی فرزندان دارند و فقدان و غیبت هر یک از آنها، اثری مخرب بر فرزندان و خانواده می گذارد [۱]. ثنائی، ۱۳۷۹، اظهار می دارد که خانواده در تمام فرهنگ ها کانون شکل گیری هویت فرد است. هیچ فردی جدا از خانواده اش قابل تعریف نیست و خانواده رکن اصلی سازنده ی فرد و شخصیت. کانون مقدس خانواده چیزی بیشتر از مجموعه ی افرادی است که در یک فضای فیزیکی و روان شناختی با هم مشارکت دارند. اما این سیستم نیز مانند هر سیستم دیگری دستخوش حوادث تلخی می شود و همیشه در امان و به دور از تهدید نیست. خانواده های تک سرپرست از جمله آن خانواده های است که دستخوش حوادث تلخ شده اند و یکی از والدین به نحوی در کانون گرم خانواده غایب است (به دلایلی همچون طلاق دائمی، مطارکه های عاطفی، مرگ، دوریهای شغلی و غیره...) آنها از اقشار آسیب دیده و آسیب پذیر در جامعه هستند که تاثیر آسیب پذیری در آن خانوار ها به وضوح در جامعه دیده می شود [۲]. در خانواده والدین با همفکری و تفاهم و توجه به اصول و مبانی تعلیم و تربیت صحیح شخصیت فرزندان خود را پایه ریزی می کنند و در رشد و شکوفایی استعداد آنها نقش عمده ای دارند. در برابر خانواده های دو والد ، گاه خانواده ای وجود دارد که یکی از والدین به علت فوت یا طلاق حضور ندارد و فرزند یا فرزندان، تنها با یکی از والدین زندگی می کند. تک والد عنوانی است که بسیاری از جوامع برای این نوع از خانواده ها بکار می برند. این شکل از خانواده ها به لحاظ ساختار خاص اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، بیشتر در جوامع صنعتی به چشم می خورد، اما در سایر جوامع نیز وجود دارد [۳]. هر گاه خانواده یکی از ارکان اصلی و طبیعی خود یعنی پدر یا مادر را به هر دلیل از دست دهد تقارن آن بهم می ریزد [۴]. کودکان و نوجوانان تک والد به افراد زیر هجده سالی گفته می شود که از حضور تربیتی، روان شناختی و حمایتی مؤثر یکی از والدین و زندگی در خانواده محروم هستند [۵]. دانش آموزان تک والد از جمله دانش آموزان هستند که خانواده های آنها دستخوش حوادث تلخ شده است. از آنجایی که این افراد از منابع حمایتی مهم به ویژه حمایت یکی والدین محروم هستند، بیشتر از گروه های همتای خود در معرض مخاطرات روان شناختی و اجتماعی به ویژه مشکلات مربوط به یادگیری و پیشرفت تحصیلی قرار دارند. در عصر حاضر تعلیم و تربیت و به طور کلی تحصیل بخش مهمی از زندگی افراد را تشکیل می دهد، علاوه بر این، کیفیت و کمیت این تحصیل نیز نقش مهمی را در آینده افراد ایفا می کند [۶]. با این وجود، باید توجه داشت که مفهوم خانواده در کشور ما از معنایی وسیع تر برخوردار است، زیرا صمیمیتی که در خانواده ی ایرانی حاکم است در خانواده های بسیاری از کشورها از جمله غرب دیده نمی شود. بنابراین آسیب و خلا در نماد بزرگتر و جدی تری بروز می کند. به نظر می رسد استفاده بی رویه و طولانی مدت از شبکه های اجتماعی مجازی با میزان یاد گیری و همچنین اشتیاق به تحصیل دانش آموزان تک والد رابطه دارد. یکی از مولفه های که می تواند رابطه نقش میانجی تک والد بودن دانش آموزان را در آن جستجو کرد استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی است.

امروزه با توجه به رشد سریع تکنولوژی و فناوری اطلاعات و سرعت بالای ارتباطات و تبادل اطلاعات ، موج تغییر گسترده ای در دنیا شروع شده است در عصر حاضر فضای مجازی یعنی زندگی در وایبر، لاین، واتس آپ، تانگو، بیتالک، فیس بوک، توئیتر، لینکدین، مای اسپیس، نینگ ، تلگرام و دیگر شبکه های مجازی ... به زندگی انسان اضافه گردیده است و به عصر مجازی معروف شده است. عصر مجازی در واقع شکل توسعه و تکامل یافته عصر اطلاعات و دانش است و در آینده نزدیک ظهور کرده و فضای سه بعدی را در اختیار بشر قرار خواهد داد تا تخیل انسان بتواند به حقیقت نزدیک شده و فضای بسیار توسعه یافته تر و متفاوت تری با جهان امروز را فرا روی بشر قرار دهد [۷].

شبکه های اجتماعی مجازی سرویس های تحت وب دو هستند که به کاربرانشان امکان ایجاد صفحات شخصی و درج اطلاعات شخصی را می دهند. این صفحات توانایی این را دارند که به صورت عمومی یا نیمه عمومی قابل مشاهده باشند. به

بیان دیگر شبکه های اجتماعی محل گردهمایی میلیونها کاربر اینترنت است که بدون توجه به مرزهای جغرافیایی، زبان، جنس و فرهنگ به تعامل و تبادل اطلاعات می پردازند [۸]. شبکه اجتماعی مجازی زنجیره ای از ارتباطات و گروه های شبکه اجتماعی یا حضور غیر فیزیکی افراد در یک محل مجازی است. شبکه های اجتماعی به مثابه راه های مختلفی می مانند که مردم در زمان عبور از آن می توانند در مورد مسائل مختلف باهم صحبت کنند، اطلاعات عمومی یا خصوصی خود را در قالب های مختلف اعم از عکس، ویدئو، واژه ها، دست نوشته و با فرد خاص یا گروه خاصی به نمایش و اشتراک بگذارند. اخیراً بحث ارتباط شبکه های اجتماعی با آموزش مورد توجه متخصصین و کارشناسان آموزش الکترونیکی قرار گرفته است [۲]. اصطلاح شبکه های اجتماعی را برای نخستین بار چی ای بارنز در سال ۱۹۵۴ طرح کرد و از آن پس به سرعت به شیوه ای کلیدی در تحقیقات و مطالعات بدل گشت. به طور کلی شبکه های اجتماعی مجموعه ای از نهادهای اجتماعی شامل مردم و سازمانها که به وسیله مجموعه ای از روابط معنی دار اجتماعی به هم متصل اند و با هم در به اشتراک گذاشتن ارزشها تعامل دارند [۹]. فضای سایبر به مجموعه هایی از ارتباطات درونی انسان ها از طریق کامپیوتر و وسایل مخابراتی بدون در نظر گرفتن جغرافیای فیزیکی گفته می شود. یک سیستم آنلاین، نمونه ای از فضای سایبر است که کاربران آن می توانند از طریق ایمیل با یکدیگر ارتباط برقرار کنند. فضای مجازی، مکان های مجازی هستند که در آنها افراد با یکدیگر ارتباط برقرار می کنند و این ارتباط توسط فناوری های اینترنتی ممکن شده است [۸]. اگر نگاهی به آمار جمعیت عضو در شبکه های اجتماعی بیندازیم، می توان دریافت که نوجوانان و جوانان ایرانی روز به روز به استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی گرایش پیدا می کنند. این فضا، مکانی برای زندگی مجازی و هویت یابی جوانان تبدیل شده است. فضای مجازی بستری مناسب برای دریافت اطلاعات است. این فضای مجازی محل ارتباط گیری روزمره، گذراندن اوقات فراغت و سایر فعالیتهای جوانان است. شبکه های اجتماعی یکی پس از دیگری ظهور نموده و این شبکه ها با به وجود آوردن پدیده نوینی به نام زندگی دوم به دنبال ایجاد تغییرات بنیادین در طرز تلقی، نگرش و سبک زندگی جوانان است. این شبکه ها می توانند بر فرهنگ پذیری افراد جامعه تأثیر گذاشته، ادبیات و پوشش آنها و همچنین روابط با همجنس و جنس مخالف را دگرگون کنند و کلیه شئون زندگی را با سرعت بالا و توان نفوذ و تأثیرگذاری بیشتر تحت سیطره خود قرار دهند [۷].

یکی دیگر از مولفه های که می تواند رابطه نقش میانجی تک والد بودن دانش آموزان را در آن به چالش کشید اشتیاق به تحصیلی دانش آموزان است. ریشه ی واژه ی اشتیاق از سه حرف ش. و. ق (شوق) تشکیل می یابد. واژه های انگیزش، مشغولیت، رغبت، آرزو، میل، کشش، ... و اشتیاق همگی مترادف بوده یا قرابت معنایی دارند؛ بنابر تعریف لغت نامه ی دهخدا اشتیاق میل به حرکت است. از آنجا که در کتب مختلف علوم انسانی به جای واژه ی "اشتیاق" از کلمه "انگیزش" استفاده شده است. [۱۰]، در تعریف اشتیاق آورده است: «سبب، علت و آنچه کسی را به کاری وا دارد». پاسخ اینکه چرا موضوع اشتیاق و انگیزه در تعلیم و تربیت مطرح می شود این است که: اشتیاق باعث آماده ساختن دانش آموز برای یادگیری است؛ اشتیاق برای فعال نگه داشتن دانش آموز در طول دوره یادگیری است؛ اشتیاق برای ایجاد توجه و دقت و تمرکز برای یادگیری است. اشتیاق تحصیلی به میزان انرژی که یک فراگیر برای انجام کارهای تحصیلی خود صرف می کند و نیز میزان اثر بخشی و کارایی حاصل شده اطلاق می شود [۱۱]. سازه اشتیاق تحصیلی در روند تحصیلی زندگی دانش آموز و از جمله مهم ترین مؤلفه ها در مواجهه موفقیت آمیز با چالش های تحصیلی، شغلی، خانوادگی، اجتماعی که هر جوانی در مسیر رسیدن به آرزوها و اهدافش با آن مواجه می شود، محسوب می گردد باید به شور و شوق و اشتیاق و عوامل وابسته به آن به عنوان بخشی از عناصر مؤثر بر موفقیت دانش آموز توجه ویژه مبذول شود [۱۲]. اشتیاق به مدرسه تمایل دانش آموزان به مشارکت در فعالیت های روزانه مدرسه از قبیل شرکت در کلاس ها، انجام تکالیف کلاسی و دنبال کردن دستورات معلم در کلاس است که عدم آن از جمله عوامل مؤثر در ترک تحصیل محسوب می شود. اشتیاق تحصیلی سازه ای است که برای اولین بار جهت درک و تبیین افت و شکست تحصیلی مطرح گردید و به عنوان پایه و اساسی تلاش های اصلاح گرایانه در حوزه تعلیم و تربیت مدنظر قرار گرفت [۱۳]. اشتیاق تحصیلی را به صورت عملکرد هوش شناختی و پشتکار و شرکت در یادگیری گروهی هدفمندی تعبیر کرده است. با توجه به سطوح روانشناختی، اینگونه گزارش شده است که اشتیاق تحصیلی به معنی اشتیاق دانش آموز به درس

هایش در مدرسه است و اینگونه تعریف شده است "مقدار انرژی فیزیکی و روانشناختی که دانش آموز به تجارب تحصیلی خود اختصاص می دهد [۱۴]. سازه اشتیاق تحصیلی به رفتارهایی که به یادگیری و پیشرفت تحصیلی مربوط است، اطلاق می شود [۱۵]. این مفهوم به کیفیت تلاشی اشاره دارد که فراگیر صرف فعالیت های هدفمند آموزشی می کند تا به صورت مستمر و مستقیم در دستیابی به نتایج مطلوب نقش داشته باشد [۱۶]. مطالعات تجربی نشان داده است که نگرش مثبت به اشتیاق تحصیلی بر مجموعه ای از متغیر های روان شناختی تاثیر می گذارد از قبیل: ۱) باورهای دانش آموز درباره توانایی ها و میزان کنترلش. ۲) اهداف و ارزش های دانش آموز. ۳) ارتباط اجتماعی دانش آموز و احساس تعلق نسبت به مدرسه است. برای مثال دانش آموزانی که احساس ناتوانی نسبت به انجام تکالیف شان می کنند یا دانش آموزانی که همه تلاش خودشان را برای انجام تکالیف نشان می دهند [۱۷]. رفتارهای مثبت در کلاس و اشتیاق در انجام تکالیف مدرسه نیز به معنی اشتیاق تحصیلی است، رابطه مثبت بین معلم و دانش آموز، احساس مثبت از مدرسه و یادگیری لذت بخش از ملاک های اشتیاق تحصیلی است [۱۸]. امروزه کمتر کسی در این گزاره شک می کند که جهان وارد عصر تازه ای شده که نماد آن اهمیت یافتن اطلاعات است. ترکیب و همگرایی فناوری های اطلاعاتی و ارتباطی و تجدید ساختار نظام سرمایه داری در دهه های اخیر ما را وارد عصر و جامعه تازه ای کرده، که دانیل بل آن را جامعه فراصنعتی، کاستلز، جامعه شبکه ای و تادائو اومپسائو آن را جامعه اطلاعاتی نامیده است. به سبب گسترش دامنه تأثیر رسانه های جمعی، به ویژه شبکه های اجتماعی مجازی، جامعه اطلاعاتی امروزه بعدی جهانی پیدا کرده و منحصر به کشور یا کشورهای خاصی نمی شود [۱۹]. درحقیقت بحث شبکه های اجتماعی به عنوان یک نکته کلیدی در جامعه شناسی، انسان شناسی، جغرافیا، روان شناسی و علوم ارتباطات همانند یک موضوع محبوب در زمینه تفکر و مطالعه پدیدار شده است. یکی از جنبه های مهمی که شبکه های اجتماعی مجازی و فناوری های اطلاعاتی ارتباطی دارند تأثیر بر میزان یادگیری دانش آموزان است. با توجه به این توضیحات، می توان گفت که افراد کره خاکی در هر نقطه ای که باشند، به نحوی با این تحولات گسترده رو به رو هستند و ابعاد گوناگون زندگی افراد به طورهمه جانبه ای تحت تأثیر رسانه های نوین از جمله شبکه های اجتماعی مجازی قرار گرفته است، به طوری که نمی توان آثار و پیامدهای این فناوری های نوین اطلاعاتی و ارتباطی را انکار کرد. ایران نیز همزمان با سایر کشورها در معرض این تغییرات قرار گرفته است و ابعاد زندگی مردمان این مرز و بوم تحت تأثیر فرایندهای جهانی دستخوش تغییرات و دگرگونی های عمیقی شده است. یکی از مهم ترین ابعاد زندگی افراد جنبه یادگیری آنان است. که با توجه به تغییرات به وجود آمده در سطوح ملی و بین المللی، میزان اشتیاق به تحصیل و یادگیری دچار چالش عمیقی شده اند. از میان آحاد ملت ایران، قشر جوان و نوجوان بیشترین تأثیر را از این تحولات پذیرا شده است به نحوی دچار مشکلات در تحصیل و گسیختگی در امر یادگیری گشته اند. به همین سبب، مسئله یادگیری و اشتیاق به تحصیل و مشکلات پیرامون آنها، از مهم ترین مسایل است که ذهن خانواده ها را به خود مشغول کرده است. به ویژه دختران دانش آموز پایه متوسط که تک والد هستند، از این قاعده مستثنی نیستند. در واقع دختران دانش آموز یکی از مهم ترین اقشاری هستند که به دلیل خصوصیات مربوط به دوره جوانی بیشترین تأثیر را از شبکه های مجازی پذیرا خواهند شد این یکی از دغدغه های والدین و بخصوص خانواده هایی است که بهر دلیل یکی از والدها در امر تربیتی فرزندان غایب باشد لذا مطالعه و تحقیق در مورد نقش میانجی والدین در رابطه با استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی و اشتیاق به تحصیل دانش آموزان دختر، امری مهم و ضروری قلمداد می شود.

روش تحقیق

پژوهش حاضر به شناسایی نقش میانجی تک والد بودن در رابطه با استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی و اشتیاق تحصیلی در دانش آموزان دختر متوسطه پرداخته است. بنابراین، با توجه به موضوع تحقیق روش پژوهش به صورت توصیفی، از نوع همبستگی بود. جامعه آماری آن، شامل کلیه ی دانش آموزان تک والد مدارس دخترانه متوسطه شهر کرج بودند. طبق آمار آموزش و پرورش شهر کرج تعداد دانش آموزان دختر تک والد متوسطه در حدود شش هزار و چهار صد نفر بود، با وجود

حساسیت موضوع از سوی دانش آموزان تک والد به پیشنهاد صاحبان فن (هیئت علمی دانشگاه) حجم نمونه ۱۰۰ دانش آموز تعیین شد که به روش تصادفی انتخاب شدند، به این ترتیب که ابتدا نواحی بصورت تصادفی ساده انتخاب و سپس مدارس متوسطه آن نواحی برگزیده شدند و در مرحله ی آخر از روش نمونه گیری طبقه ای نسبتی برای انتخاب دانش آموزان استفاده گردید. در مجموع ۱۰۰ نفر از دانش آموزان به پرسش نامه های این پژوهش پاسخ دادند که کلیه ی پرسش نامه ها به پژوهشگر عودت داده شد و همچنین همه ی سؤالات از سوی پاسخ دهندگان، پاسخ داده شدند و پرسشنامه ها ریزش آماری نداشته و در نهایت پرسشنامه های ۱۰۰ دانش آموز دختر که تک والد بودند مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار گرفت .

ابزار گردآوری داده ها (اطلاعات): در این تحقیق از ۳ پرسش نامه که همه ی آنها طیف لیکرد را داشتن، استفاده

شد.

الف - مقیاس اشتیاق به تحصیلی که توسط فردریکز، بلومفیلد، پاریس (۲۰۰۴)، ساخته شده که دارای ۱۵ گویه است و سه خرده مقیاس رفتاری، عاطفی و شناختی را اندازه گیری می کند. سؤالات ۱-۲-۳-۴ مربوط به خرده مقیاس اشتیاق رفتاری و سؤالات ۵-۶-۷-۸-۹-۱۰ مربوط به اشتیاق عاطفی و سؤالات ۱۱-۱۲-۱۳-۱۴-۱۵ نیز مربوط به خرده مقیاس اشتیاق شناختی می باشد. پاسخ هر کدام از گویه ها دارای نمرات یک تا پنج می باشد که از (هرگز تا در تمام اوقات) را شامل می شود. روایی و کفایت اندازه نمونه پرسشنامه اشتیاق به تحصیل با استفاده از آزمون های kmo و بارتلت انجام گردیده است. برای کفایت اندازه نمونه مقدار KMO باید بزرگتر از ۰/۷ باشد و هر چه این مقدار بیشتر باشد، مناسب و کفایت نمونه برداری بیشتر خواهد بود. در پژوهش حاضر با توجه به سطح معناداری آزمون بارتلت کمتر از ۰/۰۵، مقدار ۰/۸۸۲ KMO می باشد که بیانگر کفایت نمونه برداری است. بدین معنی است که روایی این پرسش نامه مورد تایید بود. از آنجایی که مقدار ضریب آلفای کرونباخ و قابلیت اعتماد (پایایی) این پرسش نامه که توسط فردریکز و همکاران ضریب پایایی این مقیاس را ۰/۸۶ گزارش شده است و در ایران این پرسشنامه توسط پیرانی [۲۰]. ترجمه آن صورت ضریب پایایی آن به روش آلفای کرونباخ ۰/۶۶ بدست آمده است. در پژوهش حاضر ضریب ۰/۷۲۱ است در سطح مناسبی قرار دارد، بنابراین قابلیت اعتماد (پایایی) این پرسش نامه مورد تایید می باشد.

ب- پرسش نامه شبکه های اجتماعی مجازی که پرسشنامه ای محقق ساخته بود و ۳۰ عبارت داشت. برای اندازه گیری رابطه شبکه های اجتماعی مجازی از پرسشنامه محقق ساخته با طیف لیکرت استفاده شد. نتایج آماری با استفاده از روش آلفای کرونباخ به منظور برآورد ضریب همسانی درونی سوال ها محاسبه شده و روایی آن از روش روایی صوری، محتوی بدست آمد. بدین گونه که سؤالات شاخص ها را به صاحب نظران در حوزه های جامعه شناسی و روانشناسی ارجاع داده شد و پس از باز بینی و تایید آنان، روایی صوری سؤالات را محاسبه نموده و گویه های پرسشنامه پالایش شدند. با توجه به این که تاکنون پژوهشی با این ابزار در کشور به ثبت نرسیده است و این پرسش نامه پیشینه ی روایی و پایایی و اعتبار ابرازی در ایران ندارد. لذا این ابزار در راستای اهداف تحقیق برای سنجش اعتبار محتوایی توسط پنج تن از اساتید روان شناس مورد بررسی قرار گرفت که پس از تامین نظر آنان و لحاظ نقطه نظرهای ارائه شده، پرسش نامه آن مورد تایید از سوی آن اساتید قرار گرفت. در این پژوهش برای تعیین روایی محتوایی و پایایی آن، پرسش نامه مذکور بر روی نمونه ۲۵ دانش آموز از جامعه آماری هدف اجرا شد. یعنی حداقل حجم نمونه ۴ به ۱ می باشد. در پژوهش حاضر مقدار ۰/۸۰۲ KMO و بزرگتر از ۰/۷ باشد، آماره کای دو ۲۳۹۱/۶۲۷، درجه آزادی ۴۳۵ و در سطح ۰/۰۱ معنادار است با توجه به این سطح معناداری آزمون بارتلت کمتر از ۰/۰۵ می باشد بیانگر کفایت نمونه برداری است و روایی این پرسش نامه مورد تایید می باشد. برای پایایی این پرسش نامه از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است که ضریب آلفای کرونباخ در این پژوهش برای ۲۵ پاسخ گو با ۳۰ عبارت برابر ۰/۷۶۹ بدست آمد و بزرگتر از ۰/۶ بود در سطح مناسبی قرار داشت، بنابراین قابلیت اعتماد (پایایی) این پرسش نامه مورد تایید واقع شد.

ج- برای اندازه گیری نقش میانجی تک والد بودن در دانش آموزان از پرسشنامه محقق ساخته با طیف لیکرت استفاده شد که ۱۰ عبارت داشت. نتایج آماری با استفاده از روش آلفای کرونباخ به منظور برآورد ضریب همسانی درونی سوال ها محاسبه شده و روایی آن از روش روایی صوری، محتوی بدست آمد. بدین گونه که سؤالات شاخص ها را به صاحب نظران در

حوزه های جامعه شناسی و روانشناسی ارجاع داده می شود و پس از باز بینی و تایید آنان، روایی صوری سوالات را محاسبه نموده و گویه های پرسشنامه پالایش خواهد شد. با توجه به این که تاکنون پژوهشی با این ابزار در کشور به ثبت نرسیده بود و این پرسش نامه پیشینه ی روایی و پایایی و اعتبار ابرازی در ایران نداشت. لذا در راستای اهداف تحقیق برای سنجش اعتبار محتوایی این ابزار توسط پنج تن از اساتید روان شناس مورد بررسی قرار گرفت که پس از تامین نظر آنان و لحاظ نقطه نظرهای ارائه شده، پرسش نامه آن مورد تایید از سوی آن اساتید قرار گرفت. دراین پژوهش برای تعیین روایی محتوایی و پایایی آن، پرسش نامه مذکور بر روی نمونه ۲۵ دانش آموز از جامعه آماری هدف اجرا شد. در پژوهش حاضر مقدار $KMO = 0.838$ و بزرگتر از 0.7 باشد، آماره کای دو $1/597$ ، درجه آزادی 153 و در سطح 0.01 معنادار است با توجه به این سطح معناداری آزمون بارتلت کمتر از 0.05 می باشد بیانگر کفایت نمونه برداری است و روایی این پرسش نامه مورد تایید می باشد. برای پایایی این پرسش نامه از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است که ضریب آلفای کرونباخ در این پژوهش برای ۲۵ پاسخ گو با 10 عبارت برابر 0.679 بدست آمد و بزرگتر از 0.6 بود در سطح مناسبی قرار داشت، بنابراین قابلیت اعتماد (پایایی) این پرسش نامه مورد تایید واقع شد.

روش اجرای: ابتدا پرسش نامه های تهیه توسط محقق و پس از انجام مطالعات مقدماتی و رفع نواقص، پرسش نامه ها جهت تایید و بازبینی عبارت های آنها به استادان فن (راهنما و برخی اساتید گروه روان شناسی و علوم اجتماعی) تحویل گردیده شد سپس بعد از تایید نهایی توسط راهنما و گروه روانشناسی دانشگاه و پس از دریافت معرفی نامه از دانشگاه جهت اخذ مجوز پژوهش، به اداره کل آموزش و پرورش استان البرز، شهر کرج مراجعه نموده و مجوز مذکور دریافت گردید. سپس به مدارس و مراکز آموزشی هدف که به روش نمونه گیری تصادفی از بین مدارس و مراکز آموزشی در شهر کرج انتخاب شده بودند، مراجعه شد. برای جلب همکاری دانش آموزان در تکمیل پرسش نامه ها، با مسئولین مدارس و مراکز آموزشی راجع به کار پژوهشی و نحوه همکاری و فراهم نمودن شرایط مناسب، هماهنگی لازم به عمل آمد. سپس توضیحات ضروری در مورد نحوه پاسخ گویی به سؤالات به صورت انفرادی در اختیار دانش آموزان که شرایط پژوهش را داشتند قرار گرفت؛ و بعد از تکمیل، جمع آوری گردید در مجموع ۱۰۰ نفر از دانش آموزان تک والد به پرسش نامه های این پژوهش پاسخ دادند که کلیه ی پرسش نامه ها به پژوهشگر عودت داده شد و پرسش نامه های ریزش آماری نداشت در نهایت پرسشنامه های ۱۰۰ دانش آموز تک والد با استفاده از روش های آمار استنباطی شامل ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون چند متغیری به کمک سیستم نرم افزار SPSS ۱۹ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته ها :

سوال اول: نقش میانجی تک والد بودن دانش آموزان دختر در رابطه با استفاده از شبکه های مجازی چگونه است؟

جدول ۱: ضریب همبستگی بین متغیر های تک والد بودن با شبکه های اجتماعی مجازی			
شبکه های اجتماعی مجازی	تک والد بودن	همبستگی	تک والد بودن
-0.321^{**}	۱	سطح معنی داری	
0.001		فراوانی	
۱۰۰	۱۰۰		

* $p < 0.05$ ** $p < 0.01$

جدول شماره ۱ ضریب همبستگی ساده پیرسون بین نقش میانجی تک والد بودن دانش آموزان دختر در رابطه با استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی را نشان می دهد که مقدار ضریب همبستگی آن، برابر -0.321 در سطح معناداری آزمون 0.001 که کمتر از مقدار سطح خطای 0.05 است. بنابراین با اطمینان می توان گفت ارتباط معناداری بین دو متغیر

وجود دارد. با توجه به مقدار منفی ضریب همبستگی بین دو متغیر، رابطه دو متغیر معکوس است. به عبارتی با افزایش یک متغیر، متغیر دیگری کاهش می یابد و عکس این رابطه نیز صادق است. این مهم بیان از آن دارد که هرچه دانش آموزان دختر تک والد از شبکه های اجتماعی بیشتر استفاده کنند نقش میانجی تک والد بودن آنها کمتر است و هرچه نقش تک والد بودن در دانش آموزان بیشتر و پررنگ تر باشد، میزان استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی کمتر می شود.

سوال دوم: نقش میانجی تک والد بودن دانش آموزان دختر در رابطه با اشتیاق تحصیلی چگونه است ؟

جدول ۲: ضریب همبستگی بین متغیر های دانش آموزان تک والد بودن با اشتیاق تحصیلی			
تک والد بودن	همبستگی	تک والد بودن	اشتیاق تحصیلی
	سطح معنی داری	۱	۰/۰۷۰
	فراوانی	۱۰۰	۰/۴۹۰
			۱۰۰

* P</01 * p</05

جدول شماره ۲ نشان می دهد که جهت تعیین نقش میانجی تک والد بودن دانش آموزان دختر در رابطه با اشتیاق تحصیلی از ضریب همبستگی ساده پیرسون استفاده گردید. نتایج بیان آن دارد که مقدار ضریب همبستگی برابر ۰/۰۷۰ و سطح معنی داری آزمون ۰/۴۹۰ در سطح خطای بزرگتر از ۰/۰۵ درصد است، می توان نتیجه گرفت ارتباط معناداری بین دو متغیر در این پژوهش بدست نیامد است. این بدان معناست که دانش آموزان دختری که تک والد بودن، اشتیاق به تحصیل مناسب و قابل قبولی را در این پژوهش گزارش نداده اند.

سوال سوم: پیش بینی نقش میانجی تک والد بودن دانش آموزان دختر در رابطه با استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی و اشتیاق تحصیلی چگونه است؟

جدول ۳: برازش مدل، R، R ² و خطای استاندارد مدل رگرسیونی				
مدل	مقدار R	مجذور R	ضریب R تعیین تعدیل شده	خطای استاندارد برآورد
۱	۰/۳۲۵ ^a	۰/۱۰۵	۰/۰۸۷	۵/۱۰۸

جدول شماره ۳ مقدار ضریب همبستگی (R) بین متغیرها ۰/۳۲۵، مجذور R برابر با ۰/۱۰۵، ضریب R تعیین تعدیل شده ۰/۰۸۷ و خطای استاندارد برآورد ۵/۱۰۸ نشان می دهد و بیانگر آن است که میزان استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی و اشتیاق تحصیلی دانش آموزان دختر با نقش میانجی تک والد بودن آنها، در رابطه است.

جدول ۴: خلاصه نتایج تحلیل واریانس یک راهه مدل رگرسیونی مربوط به متغیرهای مورد مطالعه					
منبع تغییر	مجموع مجزورات	درجه آزادی	میانگین مجموع مجزورات	مقدار F	سطح معنا داری
رگرسیون	۲۹۸/۱۲۴	۲	۱۴۹/۰۶۲	۵/۷۱۴	۰/۰۰۵
باقی مانده	۲۵۳۰/۵۱۶	۹۷	۲۶/۰۸۸		
کل	۲۸۲۸/۶۴۰	۹۹			

همان گونه که در جدول شماره ۴ مشاهده می گردد، مدل رگرسیونی برای پیش بینی نقش میانجی تک والد بودن دانش آموزان دختر توسط متغیرهای شبکه های اجتماعی مجازی و اشتیاق تحصیلی دانش آموزان دختر معنادار است. با توجه به مقدار $F=5/714$ ، با درجات آزادی $df=2/97$ این مقدار در سطح معنادار $0/005$ مشاهده شد و با توجه به مقدار F در سطح خطای کوچکتر از $0/05$ درصد است، می توان نتیجه گرفت که مدل رگرسیونی تحقیق مرکب از دو متغیر مستقل (شبکه های اجتماعی مجازی و اشتیاق تحصیلی)، تغییرات متغیر وابسته (تک والد بودن) را تبیین کند. برای مشخص کردن دقیق تر این که کدام یک از متغیرها سهم بیشتری در پیش بینی دارد، جدول ضرایب مدل رگرسیونی ذیل را مورد بررسی قرار می گیرد.

جدول ۵: ضرایب رگرسیونی مربوط به تک والد بودن با شبکه های اجتماعی مجازی و اشتیاق تحصیلی					
مدل	ضرایب غیر استاندارد		β (بتا)	مقدار t	سطح معناداری
	مقدار B	خطای استاندارد			
مقدار ثابت	۴۷/۲۳۹	۵/۱۴۸		۱/۱۷۶	۰/۰۰۱
اشتیاق تحصیلی	۰/۰۴۰	۰/۰۷۵	۰/۰۵۱	۰/۵۳۲	۰/۵۹۶
شبکه های اجتماعی مجازی	-۰/۱۴۲	۰/۰۴۳	-۰/۳۱۸	-۳/۳۰۱	۰/۰۰۱

همان طور که در جدول شماره ۵ مشاهده می شود تفسیر ضرایب رگرسیونی براساس ضریب بتا (Beta) است. مقادیر بتا (β) به دست آمده برای مقیاس شبکه های اجتماعی مجازی دانش آموزان دختر برابر $-0/318$ ، برای مقیاس اشتیاق تحصیلی برابر $0/051$ است، که ضرایب تاثیر رگرسیونی هر متغیر مستقل بر متغیر وابسته را نشان می دهد و بیانگر سهم هر متغیر مستقل از مدل است. با توجه به مقادیر t به دست آمده، رابطه معکوس معناداری بین نقش میانجی تک والد بودن در دانش آموزان دختر در رابطه با استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی با مقدار بتا (β) $-0/318$ و $t = -3/301$ وجود دارد و نقش میانجی تک والد بودن در دانش آموزان دختر را تبیین می کند. لذا این معنی داری در سطح معناداری $0/001$ و خطای کوچکتر از $0/05$ می باشد. این مهم نقش میانجی بودن تک والدی در رابطه با استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی در دانش آموزان دختر را تایید می کند. اما رابطه معناداری بین نقش میانجی تک والد بودن دانش آموزان دختر و اشتیاق تحصیلی آنها، با مقدار بتا (β) $0/051$ و $t = 0/532$ در سطح معناداری $0/596$ با خطای کوچکتر از $0/05$ گزارش نشد، با این وجود سطح معناداری به دست آمده بزرگتر از سطح معناداری مورد انتظار است. و نقش میانجی تک والد بودن در دانش آموزان دختر را تبیین نمی کند.

بحث و نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف تبیین نقش میانجی تک والد بودن دانش آموزان دختر در رابطه با استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی و اشتیاق تحصیلی بود. با توجه به موضوع تحقیق روش پژوهش به صورت توصیفی، از نوع همبستگی است. جامعه آماری آن، کلیه ی دانش آموزان تک والد مدارس دخترانه متوسطه شهر کرج بود. طبق آمار آموزش و پرورش شهر کرج تعداد دانش آموزان دختر تک والد متوسطه در حدود شش هزار و چهار صد نفر است. که با وجود حساسیت موضوع از سوی دانش آموزان تک والد به پیشنهاد صاحبان فن (هیئت علمی دانشگاه) حجم نمونه ۱۰۰ دانش آموز تعیین شد که به روش تصادفی انتخاب شدند، این پژوهش ریزش آماری نداشته است. همانگونه که مطرح شد نتایج بدست آمده در هیچ یک از سوالات مطرح شده در پژوهش با یافته های دیگر پژوهشها بست داده نشده است. چرا که با توجه به کاوش های فراوان در میان مقالات، اسناد و پایان نامه ها دانشگاهی و کتابخانه های عمومی همچنین سایت های اینترنتی معتبر، منابعی که دال بر سند پیشینه ای برای این چنین پژوهشی در میان پژوهش های داخلی و خارجی یافت نشد در صورت انجام چنین پژوهشی هم، در مجامع علمی

ثبت نگردیده و توسط محقق یافت نگردید همانطوریکه مشاهده می شود تعداد پژوهش های انجام شده در این زمینه محدود و بسیار کم است و این مطلب حکایت از آن دارد که هنوز باب مطالعه و بررسی در این زمینه به درستی باز نشده است و تحقیقات متعدد اگر وجود دارد باب سخن آنها بر حول محور آسیب های اجتماعی خانواده ها چرخیده است. ازسوی دیگر بیشتر پژوهش های صورت گرفته جامعه هدفشان خانواده بوده است نه دانش آموزان. به هر حال تبیین بحث نقش میانجی تک والد بودن دانش آموزان در رابطه با استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی و اشتیاق تحصیلی آنها کار آسانی نیست.

یافته های پژوهش حاضر نشان داد که نقش میانجی تک والد بودن دانش آموزان تک والد، که فقط یک والد بر عملکرد دانش آموز نظارت دارد و رابطه با استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی معنادار، منفی و معکوس است باید اذعان کرد در دنیای ماشینی و شهری امروز که والدین فرصت چندانی برای صرف وقت با فرزندانشان ندارند و از طرف دیگر تک فرزندی و تک والد بودن خانواده ها، سبب شده تا والدین ساده ترین راه را برای سرگرم نمودن فرزندانشان انتخاب نمایند، بدین صورت که ابزارهایی همچون تلفن همراه، لپ تاپ، رایانه ی شخصی و اینترنت را در اختیار فرزند دلبندشان قرار می دهند تا او در اتاق خود به کار با آنها مشغول شود، حال آن که فرزند تنها از نظر فیزیکی در محیط امن خانه به سر می برد، ولی در عمل از طریق این وسایل به ویژه اینترنت و به طبع آن شبکه های اجتماعی مجازی با دنیایی به مراتب بزرگ تر از محیط پیرامونش قدم می نهد و با چیزهایی مواجه می شود که بسیاری از پدران و مادران از وجود آنها آگاه نیستند [۲]. در این بین آن کسانی که آسیب شدید خواهد دید به تبع فرزندان اند که جهت برآورد و رفع نیاز گام بر می دارند.

در پژوهش حاضر رابطه معناداری بین نقش میانجی تک والد بودن با اشتیاق تحصیلی، توسط دانش آموزان دختر متوسطه گزارش نشد. این مهم امکان دارد به دلیل نقش میانجی تک والد بودن دانش آموزان باشد. چرا که عدم حضور یکی از والدین، تاثیرات زیادی بر اشتیاق دانش آموزان دارد. بطور مثال بیان و گفتار فرزندانی که در خانواده هایی زندگی می کنند که پدر در آن حضور ندارد در سطح پایین تر می باشد. روان شناسان معتقدند، عدم حضور پدر بر تکلم و نوع بیان دختر نسبت به پسر بیشتر است. به طور کلی اغلب پسران با عدم حضور پدر صدمه می بینند. متغیرهای دیگر، نظیر استراتژی و نحوه برخورد والدین و فرزندان می تواند این تفاوت ها را بیشتر و بهتر نمایان سازد. مطالعات آسیب شناسی روانی بر روی کودکانی که با غیبت پدر مواجهند، نشان می دهد که این فرزندان نسبت به فرزندانی که پدر در خانه آنها حضور دارد، بیشتر در معرض ناهنجاری های احساسی، رفتاری، افسردگی اضطراب و یا بیش فعالی هستند. دانش آموزان خانواده های تک والدی در مقایسه با دانش آموزان دارای دو والد، سازگاری کمتری دارند. مشکلات رفتاری در بین دانش آموزان که والدیشان طلاق گرفته یا جدا شده اند، نسبت به دانش آموزان که والد آنها فوت شده است، به میزان بیشتری مشاهده می شود. همچنین طلاق والدین، عامل ایجاد مشکلات روحی در بین جوانان و بروز مشکلاتی نظیر عدم دستیابی کافی به تحصیلات، اعتماد به نفس ضعیف، اضطراب های روحی، ارتکاب به جرم یا تکرار جرم، استعمال مواد مخدر و ارتکاب به تجاوز، زودرسی در حالات جنسی، ارتکاب جرایم بزرگسالانه، افسردگی و اقدام به خودکشی است. پدیده تک والدی به معنای جامعه شناختی و روانشناسی در تمام دنیا به صورت یک بحران بزرگ اجتماعی، ساختار اجتماعی جامعه را تهدید می کند. بسیاری از افراد تک والد در اثر ناتوانی وعدم حمایت خانواده و جامعه به مفاسد اجتماعی گرایش پیدا می کنند. زمانی که خانواده بنا به عللی از قبیل فوت، طلاق، ترک منزل و غیبت طولانی تبدیل به یک خانواده تک والد می شود، فرزندان خانواده به دلیل خلاء وجود پدر یا مادر با مشکلات فراوان و پیچیدگی های عاطفی - رفتاری - شناختی خاصی روبرو هستند و چه بسا در معرض آسیب های اجتماع، بزهکاری، مشکلات اقتصادی و فرهنگی قرارگیرند. بیشتر اختلالات رفتاری و روانی فرزندان، در خانواده های تک والد و بی سرپرست مشاهده شده اختلال هایی نظیر پرخاشگر، نافرمانی، ناسازگاری در خانه و مدرسه، افت تحصیلی و خود پنداره ضعیف است [۲۱ و ۲۲].

امروزه یکی از مسائل دامن گیر جامعه و به خصوص آموزش و پرورش وجود دانش آموزانی است که به هر دلیل دچار محرومیت یکی از والدین هستند. محرومیت از پدر یا مادر یکی از شرایط خاص خانوادگی است که به عنوان یک متغیر مهم محیطی به طور مستقیم و غیر مستقیم توانایی این را دارد که اثرات ویژه ای بر روی رشد عمومی و ابعاد مختلف رفتار کودک به خصوص در زمینه سلامت روانی، جسمانی و عملکرد تحصیلی داشته باشد. تأثیر غیبت پدر یا مادر بر مشکلات دوران کودکی

اهمیت بسیار ویژه دارد [۲۳]. مطالعات نشان داده است که کودکان در مقایسه با بزرگسالان ظرفیت کمتری برای سازگاری و مواجهه با غیبت مانند مرگ یکی از والدین دارند. موقعیت های فشار زا می تواند منجر به وابستگی شدید این کودکان گردد. فقدان یکی از والدین در سنین اولیه می تواند کودکان را نسبت به افسردگی ناشی از حوادث فشارزای دردکشنده آسیب پذیر سازد، تحقیقات بسیار زیاد سال های اخیر در مورد خانواده های تک والدی نشان می دهد که اثرات این پدیده می تواند بسیار پایدار باشد. پس از تعدیل سایر عوامل و متغیرها مشخص گردید بچه هایی که تنها با یک والد زندگی می کنند، نسبت به بچه هایی که با دو والد زندگی می کنند، دو برابر بیشتر مبتلا به مشکلات رفتاری و روانی هستند. کودکانی که فقط با مادرشان زندگی می کنند و با فقر و غیبت پدر مواجهند، بیش از بچه هایی که پدر و مادر در کنارشان هستند، افت تحصیلی دارند و از مدرسه اخراج می شوند، دست به بزهکاری کودکان می زنند، مواد مخدر مصرف می کنند و مرتکب جرایم بزرگسالان می شوند [۲۴]. محققان معتقدند عدم حضور پدر، اثرات متفاوتی را بر روی رفتار دختران و پسران دارد، هنگامی که پدر خانواده حضور ندارد، پسران تمایل بیشتری دارند که قواعد و قالب های اجتماعی را نقض کنند. عدم حضور پدر، پایداری احساس دختران را به مبارزه می طلبد، اما به نظر می رسد که ظاهر رفتار دختران را در مدرسه تحت تأثیر قرار نمی دهد، در گذشته پدر اساساً از نظر نقشی که در تأمین نیازهای خانواده داشت، به عنوان منبع معاش و روزی رسان مطرح بود و مسئولیت مراقبت و تربیت کودکان به عهده مادر گذاشته می شد. در سالهای اخیر برخی از فرضیه هایی که راجع به نقش پدر در پرورش کودک قدمت طولانی داشتند، دچار تغییر و تحول شده اند، واکنش کودک نسبت به حضور و غیبت پدر نیز مانند واکنش او در برابر حضور و غیبت مادر است، با این تفاوت که وابستگی به پدر کندتر شکل می گیرد. لذا سلامت جسمی و روانی کودک در معرض خطر است و رفتن کودک به مدرسه و بازگشت وی از آن، به یک ماجرای پر درد سر تبدیل شده است. فقر و غیبت پدر، چنین تأثیراتی را بر زندگی کودک می گذارد [۲۳].

تأثیر نبودن مادر و پدر با یک دیگر متفاوت است. در سنین خردسالی نبودن مادر مشکلات فراوانی را برای کودک فراهم می آورد؛ به عبارت دیگر کودک کانون مهر و محبت خود را از دست می دهد در حالی که از دست رفتن پدر در سال های نوجوانی و جوانی اهمیت پیدا می کند آسیب شناسی فرضیه مادر سالاری که از گزارش مونیهان به دست آمده نشان میدهد که عدم حضور پدر (غیبت پدر) برای کودکان به ویژه برای پسران بسیار مخرب است، زیرا مفهوم آن، این است که کودکان فاقد منابع مالی، الگوی نقشی، انضباط، ساختار و راهنمایی پدر خواهند بود [۲۵]. وئیسوآبرین (۱۹۸۷)، امروزه عقیده بر این است که پدران در مقایسه با ذهنیات و فرضیه های گذشته نقش های متفاوتی را در پرورش و مراقبت کودکان ایفا می کنند، غیبت یکی از این دو والد یا هر دو اثر نامطلوبی بر رشد شخصیت داشته و شخص را مستعد بیماری های روانی یا مشکلات رفتاری بعدی می سازد. دوره کودکی در تکوین شخصیت آتی فرد نقش انکارناپذیری دارد و نظریه های روانشناسی اهمیت ویژه ای برای این دوره قایلند. نظریه روانکاوی حل و فصل مسایل کودکی را در دوران خردسالی مهم می داند چرا که این مسایل در ناخودآگاه می مانند و به شکل عقده بروز می کنند. طبق این رهیافت خانواده نقش محوری دارد چرا که باید وسایل رفع نیازهای کودک را مهیا سازد. نظریه وابستگی باولبی معتقد است کودکان وابسته به احساس امنیت می کنند بیش از دیگر کودکان قادرند جدایی را تحمل و جهان اطراف را درک کنند، امنیتی که در خانواده و در اثر ارتباط با هر دو والد با کودک حاصل می شود. نظریه رشد شناختی پیازه نیز دوره های کودکی و نوجوانی را مهمترین دوره می داند، دوره ای که فرد به رشد شناختی دست پیدا می کند. در نتیجه همه ی نظریه های مذکور تربیتی و روانشناسی به نوعی معتقدند که نیازهای کودک باید در این دوره حل و فصل شود تا در آینده مشکل ساز نشود. کودک به تنهایی قدرت حل و فصل مسایل و برآوردن نیازهای خود را ندارد و این امر را با استمداد از بزرگترها انجام می دهد. خانواده بیشترین تکیه گاهی است که کودک بدان وابسته است و نیازهای عاطفی، اجتماعی، مادی و سایر نیازهای او را به بهترین وجه برطرف می کند. اگر خانواده را به عنوان سیستم اجتماعی یا جامعه ای کوچک در نظر بگیریم که هر کدام نقش و کارکردی دارند که در ارتباط با هم تعریف می شوند و در آن کودکان جامعه پذیر می شوند و الگوهای رفتاری و اجتماعی را می آموزند در صورتی که به هر دلیل عضوی از این سیستم حذف شود کار سایر اعضا را نیز مختل خواهد کرد. کودکانی که با یک والد زندگی می کنند یعنی یک والد مجبور است کار شخص دیگر را

نیز انجام دهد. در جامعه ما که نقشها به نوعی تفکیک سنتی شده اند مرد علاوه بر ضرورت وجودش به لحاظ عاطفی و احساس امنیت برای خانواده معمولا وظیفه اقتصادی و تامین مایحتاج خانواده را بر عهده دارد و زنان معمولا در خانه مدیریت امور خانه و مهمتر از آن نگه داری و مراقبت از کودکان را بر عهده دارند. وقتی که به هر دلیلی پدر خانواده آنها را تنها می گذارد مادر معمولا مجبور است در کنار نقش مادری وظیفه تامین مایحتاج زندگی را انجام دهد، گاهی نیز از سر اجبار کودکان خود را به کار وامی دارند، پدیده ای که امروز تحت عنوان کار اجباری کودکان از آن یاد می شود و میلیونها کودک از این مسئله رنج می برند[۲۶].

کودکی که فقط با مادر خود زندگی می کند نه تنها پدر خود را از دست داده که به نوعی از مزایای داشتن مادر هم محروم می گردد، چرا که باید مدت زمان زیادی را که مادرش سر کار هست را به تنهایی یا مراکز دیگر سر کند. والد تنها باید در ضمن کنار آمدن با از دست دادن شریک زندگی خود مسئولیت تازه ای را نیز بر عهده بگیرد و با تغییر نقش و شرایط خود سازگاری یافته و مراقبت و تربیت فرزندان را نیز بر عهده بگیرد. بروز انواع اضطراب، افسردگی، وابستگی شدید، پرخاشگری، سوء ظن، احساس عدم امنیت و آسیب های دیگر شخصیتی در کودکان تک سرپرست به نسبت بیشتر از کودکان دیگر مشاهده شده است. مرگ و خاصه طلاق می تواند ترس از آینده و ناشناخته ها را در کودکان تقویت کند، وقتی یکی از والدین می میرد کودک نگران از دست دادن مادر خود نیز هست. وقتی که پدر زن و فرزندش را ترک می کند کودک با خود اینگونه فکر می کند که پدر و مادر که همدیگر را ترک کرده اند پس به راحتی نیز ممکن است من را ترک کنند. عدم احساس امنیت و وابستگی شدید کودکان به مادر در این بین تبدیل به یک مسئله می شود[۲۶]. ترس از محیط مدرسه و موقعیتهای آن از جمله پاسخ دادن و پای تخته رفتن، امتحان دادن، دل درد گرفتن مخصوصا در زنگ املا، ترس بی مورد از آموزگار، مدیر و سایر کادر مدرسه نیز در بعضی از موردهای تحت مطالعه ما مشهود بوده است. کمروبی و خجالتی بودن نیز توصیف غالب رفتاری دانش آموزان توسط معلمانشان بوده اند. خانواده نقش قابل توجهی در شکل گیری شخصیت و رفتار کودک دارد. محیط صمیمی و دوستانه خانواده که در آن پدر و مادر و دیگر اعضای خانواده رابطه ی صمیمی با هم دارند معمولا کودکانی با شخصیت مثبت و فعال بار می آیند، چنین شخصیتی بازتاب عشق و پشتیبانی خانواده است. در نقطه مقابل آن خانواده ی از هم پاشیده و یا تک سرپرست هست که چنین روابطی وجود ندارد، والدین تعمدا یا ناخواسته و بواسطه نداشتن زمان کافی فرصت مراقبت، تربیت و ارتباط کلامی با بچه های خود را ندارند و کمروبی را در کودکان تقویت می کنند. افسردگی و بی انگیزه گی نیز در این کودکان به شکل بارزی نمایان بوده است. تنهایی و گوشه گیری در زنگ های تفریح، بی علاقه گی به بازیهای گروهی، عدم علاقه به کارهای گروهی، نقاشی های در هم و بر هم با تنوع رنگ کم و استفاده از رنگ های سرد، تحرک و جست و خیز کم، سکوت در کلاس و حواس پرتی و غیره مقوله هایی بوده اند که حاکی از افسردگی در کودکان است. پرخاشگری بارزترین نماد شخصیتی بچه های تک والد و خاصه بچه های طلاق است. دعوا و ستیزه های پیاپی با دوستان، دعوا در خانه با مادر و خواهر و برادران خود، آسیب زدن به وسایل بچه ها و اموال مدرسه، فحش و هتاک، خودخواهی و به هم زدن بازی و سرگرمی بچه ها نموده های اقرار شده و مشاهده شده ی بچه هایی هستند که آنها را در ردیف پرخاشگر آورده ایم. کودکانی که پرخاشگری صفت بارز آنها بوده است در خانواده میزانی از خشونت و پرخاشگری را نیز تجربه کرده اند.

محدودیت های این پژوهش از این قبیل بود، برای جمع آوری داده های مورد نیاز در پژوهش کنونی از پرسشنامه استفاده گردید. زیرا به دلیل ماهیت پژوهش استفاده از دیگر روش های جمع آوری داده ها مانند مصاحبه و مشاهده امکانپذیر نبود. از آن جا که در پژوهش حاضر از نمونه گیری به صورت خوشه ای تصادفی استفاده گردید، می توان محدودیت در تعمیم دهی یافته ها و یا اعتبار بیرونی را به عنوان یکی از محدودیت های روش شناختی حاضر در نظر گرفت. مطالعه حاضر از نوع همبستگی است. در نتیجه، استنباط علی در مورد یافته ها دشوار است. از آنجا که پژوهش حاضر محدود به جنسیت (دانش آموزان دختر متوسطه شهر کرج) انجام شد، لذا در تعمیم نتایج به جوامع آماری دیگر باید احتیاط شود. از جمله محدودیت های در کنترل پژوهش این است که جامعه آماری مورد پژوهش منحصر به منطقه جغرافیایی خاص (دانش آموزان دختر متوسطه شهر کرج) با تعداد محدود، و به صورت تصادفی، شرایط یاد شده تعمیم نتایج را با احتیاط مواجه می کند. با توجه به

موضوع پژوهش، عوامل مختلف محیطی و روانی ممکن است بر نحوه پاسخ دهی صریح و دقیق دانش آموزان تک والد به سوالات اثر گذار باشد. و در جمع آوری دقیق اطلاعات نقص ایجاد کند. دسترسی پژوهشگر به دانش آموزان تک والد و قانع کردن این دانش آموزان بخصوص بچه های طلاق در پاسخگویی به پرسشنامه ها کار دشواری بود. از جمله محدودیتهای مهم پژوهش حاضر، نبود کار مشابه، کمبود و یا فقدان منابع علمی فارسی و لاتین مرتبط با موضوع است. پیشنهاد می شود در تحقیقات آینده، نقش متغیرهای دیگر موثر بر میزان استفاده از شبکه های اجتماعی و اشتیاق تحصیلی در دانش آموزان دختر بررسی کنند تا تبیین جامع تری فراهم شود. به نظر می رسد در پژوهش های بعدی آنچه که باید به طور مستقل مورد مطالعه قرار گیرد نقش جنسیت در هر یک از این متغیرها و مقایسه نتایج با یکدیگر می باشد. چرا که در تحقیقات مختلف خصوصاً در حوزه استفاده از شبکه اجتماعی و اشتیاق تحصیلی مساله جنسیت همواره مورد توجه قرار نگرفته است. مطالعه مشابهی نیز بر روی نقش خانواده در گروه های سنی مختلف در رابطه با میزان استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی و تاثیر آن بر اشتیاق و پیشرفت تحصیلی آنها انجام شود.

تشکر و قدر دانی

این مقاله از پایان نامه دانشجوی کارشناس ارشد روانشناسی تربیتی (نویسنده اول) دانشکده علوم تربیتی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساوه استخراج شده است. نویسندگان از کلیه افرادی که در اجرای این پژوهش همکاری و حمایت نمودند، مراتب سپاس خود را اعلام می دارند.

تعارض منافع

نویسندگان اعلام می دارند که هیچ گونه تعارض منافی در پژوهش حاضر وجود ندارد.

منابع

- ۱ - کرامتی، هادی و همکاران (۱۳۸۴). بررسی و مقایسه کارکرد خانواده و سیمای روانشناختی فرزندان شاهد، فصل نامه نوآوری های آموزشی، شماره ۱۱، سال چهارم.
- ۲ - ابراهیم پور کومله، سمیرا و خزایی، کامیان (۱۳۹۱). آسیب های نوپدید، شبکه های اجتماعی مجازی در کمین خانواده ایرانی، نخستین کنگره ملی فضای مجازی و آسیب های اجتماعی نوپدید.
- ۳ - صادقی، شبنم و آقا بخشی، حبیب (۱۳۸۹). بررسی عوامل خانوادگی مؤثر بر رفتارهای انحرافی کودکان تک سرپرست (کانون اصلاح و تربیت تهران). پایان نامه در مقطع کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن ۱۳۸۹.
- ۴ - حاجی حسینی، صدیقه؛ صالحی، مهدیه و امامی پور، سوزان (۱۳۹۱). مقایسه اختلالات رفتاری و خودپنداره دانش آموزان پسر دوره ابتدایی - خانواده های تک والد و خانواده های عادی. پایان نامه کارشناسی ارشد دانشکده روانشناسی و علوم اجتماعی، گروه روانشناسی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی ۱۳۹۱.
- ۵ - اصغری نکاح، سیدمحسن و حیدری دربندی، آسیه (۱۳۸۹). مقایسه شیوه های نگهداری و حمایت از کودکان بی سرپرست و بد سرپرست از منظر مراقبت سلامت و بهداشت روانی. خلاصه مقالات چهارمین جشنواره علم ی-تحقیقاتی کودکان سرور، ۱۸.

- ۶ - محمود علیلو، مجید؛ موحدی، یزدان و علیزاده گورادل، جابر (۱۳۹۲). تعیین رابطه ی حالت های فراشناختی، سودمندی ادراک شده و تأکیدات هدفی والدین با پیشرفت تحصیلی در دانش آموزان، نشریه ناتوانایی های یادگیری، پاییز، ۱۳۹۲، دوره ۳، شماره ۱، پیاپی ۸، ۱۰۹ - ۹۱.
- ۷ - فلاح نژاد، احمد؛ بلیاد، محمدرضا و مسچی، فرحناز (۱۳۹۵). نقش ویژگی های شخصیتی و هویت اجتماعی در پیش بینی آسیب های نوظهور (میزان استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی) در نسل جوان. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج.
- ۸ - پوری، احسان (۱۳۹۰). بررسی نقش و تاثیر فیس بوک بر شکل گیری شبکه های اجتماعی از دیدگاه متخصصان و کارشناسان امور رسانه. پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز.
- ۹ - معمار، ثریا؛ عدلی پور و خاکسار، فائزه (۱۳۹۱). شبکه های اجتماعی مجازی و بحران هویت با تأکید بر بحران هویتی ایران مجله علمی پژوهشی. دوره ۱. شماره ۴. صص ۱۵۵ - ۱۷۶.
- ۱۰ - گنجی، احمد، معیدفر، سعید و حبیب پور، کریم (۱۳۸۶) اعتیاد اینترنتی، علل و پیامدهای آن در بین جوانان شهر تهران، فصلنامه رسانه ۱۶، ۳. صص ۵۵-۸۰.
- ۱۱ - صفری، هدیه؛ جناآبادی، حسین؛ سلم آبادی مجتبی و عباسی، امیر (۱۳۹۴). پیش بینی اشتیاق تحصیلی براساس هوش معنوی و سرسختی روان شناختی. دوماهنامه علمی- پژوهشی راهبردهای آموزش در علوم پزشکی. دوره ۹. شماره ۱ صص ۷-۱۲.
- ۱۲ - سماواتیان، محمود (۱۳۹۲)، اثربخشی آموزش برنامه هوش موفق بر امید و اشتیاق تحصیلی دانشجویان مشروطی دانشگاه صنعتی اصفهان. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد یزد.
- ۱۳ - Fredericks, J. A., Blumenfeld, P. C., & Paris, A. H. (2004). School engagement: Potential of the concept, state of the evidence. *Review of Educational Research*, 74, 59-109.
- ۱۴ - کریمی یوسفی، سیده هاید؛ زاهد، عادل و معینی کیا، مهدی (۱۳۹۴). اعتباریابی مقیاس اشتیاق به مدرسه دانش آموزان راهنمایی دختر شهرستان اردبیل فصلنامه علمی. پژوهشی مطالعات آموزشی و آموزشگاهی. سال دوم، شماره هفت، صص ۷۰-۵۵.
- ۱۵ - Pintrich, P. R. (2003). A motivational science perspective on the role of student in motivation in learning and teaching contexts. *Journal of Educational Psychology*, 95, 667-686.
- ۱۶ - عابدی، احمد؛ معماریان، آذین دخت؛ شوشتری، مژگان و گلشنی منز، فرشته (۱۳۹۳). بررسی اثر بخشی مداخلات چند بعدی شناختی - رفتاری مارتین بر میزان عملکرد تحصیلی و اشتیاق تحصیلی دانش آموزان دختر دبیرستان های شهر اصفهان پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه پیام نور - واحد تهران.
- ۱۷ - فرازنده، شهرناز؛ سهرابی، نادره و عابدی، محمد رضا (۱۳۹۱). مقایسه اشتیاق تحصیلی و میزان سازگاری در دانش آموزان سال سوم راهنمایی مدارس دارای مشاور و فاقد مشاور شهر اصفهان. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت. دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی. ۱۳۹۱.
- ۱۸ - Aunola, K., Stattin, H., & Nurmi, J.E. (2000). Parenting Style and adolescent achievement Strategies. *Journal of Adolescence*, 23, 205 - 222.
- ۱۹ - قاسمی، وحید؛ عدلی پور، صمد و کیانپور، مسعود (۱۳۹۲). تعامل در فضای مجازی شبکه های اجتماعی اینترنتی و تأثیر آن بر هویت دینی جوانان؛ مطالعه موردی فیس بوک و جوانان شهر اصفهان. دوفصلنامه علمی پژوهشی دین و ارتباطات، سال نوزدهم، شماره دوم (پیاپی ۲۴)، صص ۳۹-۵.
- ۲۰ - پیرانی، ذبیح (۱۳۹۴). نقش سیستم های فعال ساز/ بازدارنده رفتاری و اشتیاق عاطفی، شناختی و رفتاری در پیش بینی فرسودگی تحصیلی. نشریه علمی پژوهشی روان شناسی مدرسه. دوره ۴. شماره ۳. صص ۲۲ - ۷.
- ۲۱ - ساروخانی، باقر (۱۳۷۷). طلاق پژوهشی در شناخت واقعیت و عوامل آن، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم.

- ۲۲ - شانکی باورصاد، زیبا (۱۳۹۲). تاثیر مهارت های اجتماعی بر تکانشگری، احساس تنهایی و انگیزه پیشرفت دانش آموزان دختر دبیرستانی تک والد تحت سرپرستی مادر. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی - واحد اهواز.
- ۲۳ - مجتهد زاده، فاطمه السادات و نیسی، عبدالکریم (۱۳۸۸). مقایسه اضطراب، افسردگی، پرخاشگری و عملکرد تحصیلی دانش آموزان دارای نا پدری، نا مادری و پدر و مادر واقعی شهرستان اهواز، مجله یافته های نو در روان شناسی، بهار ۱۳۸۷، دوره ۲، شماره ۶، ۱۷-۷.
- ۲۴ - امینی، علی؛ خدادادی، کامران؛ زکی یی، علی وحسین زاده، الهیوردی (۱۳۹۲). مقایسه افسردگی، استرس، اضطراب، کمرویی، پرخاشگری و پیشرفت تحصیلی در دانش آموزان پسر تک والد و دو والد. فصلنامه علمی- پژوهشی تحقیقات مدیریت آموزشی سال چهارم، شماره چهارم . ۶۶-۵۷.
- ۲۵ - Biblarz, T., & Raftery, A. (1999). Family Structure, Educational Attainment, and Socioeconomic Success: Rethinking the "Pathology of Matriarchy". *American Journal of Sociology*, 105, 321-365. <http://dx.doi.org/10.1086/210314>
- ۲۶ - پاسدار، حمزه و فکوهی، ناصر (۱۳۹۰). بررسی آسیب های اجتماعی، فردی و تحصیلی کودکان تک والد (تحت سرپرستی مادر) (مطالعه موردی یک دبستان پسرانه در شهرستان اسلام شهر) پایان نامه کارشناسی. دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران . ۱۳۹۰.